

КОНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА И ОМБУДСМАН У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ПОТРОШАЧА

СЛОБОДАН ВУКАДИНОВИЋ*

С а ж е т а к. – Будући да је омбудсман (заштитник грађана) уставна категорија, данас већина модерних устава, а тако и наш, зајемчује заштиту потрошача. Полазећи од актуелних процеса конституционализације и интернационализације заштите потрошача, као и интензивне законодавне регулативе, те одређеног утицаја потрошачког уговорног права на (опште) уговорно право, у раду се испитује однос савременог друштва и тржишта кроз нове врсте (или типове) институција које имају за циљ заштиту потрошача, као и могућност примене и поступања постојећих институција у овој области. У фокусу је улога омбудсмана и испитивање његовог деловања с циљем да се заштите потрошачи, што последично доприноси унапређењу и заштити конкуренције на којој почива концепција савременог тржишта, при чему свест потрошача о ефикасној заштити њихових права не само да ствара поверење у правни поредак већ повећава и поверење потрошача у тржиште, чиме последично повећава и њихову активност на тржишту као мотору развоја економског аспекта друштва. Истраживање је показало да се омбудсман у функцији заштите потрошача појављује (или може појављивати) на три начина или нивоа: (1) најпре као специјализовани – потрошачки омбудсман (на примеру Шведске), који је циљано задужен за заштиту права потрошача; (2) као секторски омбудсман (на примеру Аустралије), који врши надзор над одређеним сектором тржишта (нпр. телекомуникационе услуге, авио-индустрија) и у том сектору, између осталог, даје и системске препоруке за унапређење остваривања права и заштите потрошача;

* Ванредни професор Правног факултета Универзитета Унион у Београду, Београд, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4692-321X>, имејл: slobodan.vukadinovic@pravnofakultet.edu.rs

(3) тако што се општи омбудсмани (без обзира да ли постоје на националном и/или локалном нивоу) могу бавити и одређеним питањима заштите потрошача. Разлози за одабир ове теме су тројаки: (1) најпре посвећеност академика Миодрага Јовичића питањима омбудсмана и жеља да се истраже савремена примена и актуелност ове институције у данашњем времену; (2) опредељење да се у истраживању примени упоредноправни метод, коме је академик Јовичић био склон; (3) настојање да се постигне одређени научни допринос српској науци разматрањем новина, а на линији и при чињеници да је академик Јовичић о омбудсману писао у време када таква институција није постојала у Србији, исто као што се у овом раду разматра потрошачки омбудсман, који као институција у овом тренутку не постоји у Србији. Резултати упоредноправног истраживања показују да је институција омбудсмана, којом се академик Јовичић нарочито бавио у свом академском раду, и данас актуелна и значајна, те да има своју примену и у проширеном делокругу и на специфичан начин – кроз специјализовани облик омбудсмана. Тиме се уочава актуелност институције омбудсмана у савременом друштву и делотворност његове функције. У раду се указује и на актуелне тенденције када је у питању колективна заштита потрошача и колективне (представничке) тужбе, те потреба да се при доношењу правно-политичких одлука о евентуалним изменама и допунама позитивног права о заштити потрошача у Србији узму у обзир примери добре праксе какве нам доносе актуелна упоредноправна решења.

Кључне речи: потрошач, трговац, заштита потрошача, омбудсман, потрошачки омбудсман, тржиште, друштво, колективни интерес, колективна заштита, конституционализација

1. УВОД

Постоји синергија неколико разлога који су утицали да се одредим за наведену тему. Тачније, разлози за одабир теме овог рада су тројаки: (1) најпре посвећеност академика Миодрага Јовичића питањима омбудсмана и жеља да се истраже савремена примена и актуелност ове институције у данашњем времену; (2) опредељење да се у истраживању примени упоредноправни метод, коме је академик Јовичић био склон, односно његов компаративизам и указивање на страна искуства; (3) настојање да се постигне научни допринос српској науци разматрањем новине, а на линији и при чињеници да је академик Јовичић о омбудсману писао у време када таква институција није постојала у Србији, исто као што се у овом раду разматра потрошачки омбудсман, који као институција у овом тренутку не постоји у Србији.

Додатни разлог је заправо прилика да сам крајем 2024. године остварио истраживачки боравак у историјским архивама Европске уније, које су део Европског универзитетског института у Фиренци. Тамо сам спроводио истраживање и научни пројекат који је одабран, награђен и подржан од стране Међународног вишеградског фонда, а односи се на стварање и развој система заштите потрошача у Европи, са циљем да сазнања пренесем нашем друштву и нашој научној заједници. То наводим јер је академик Јовичић запамћен и као неко ко је препознавао и пратио глобалне тенденције, а једна од њих је данас управо наглашена улога државе у циљу заштите потрошача и нове институције које се формирају са тим циљем. Праћење новина на светском нивоу, што је у време рада академика Јовичића било захтевније него данас (када су информације путем интернета брзо и лако доступне), био је један од циљева којем је био посвећен. Настојао је и успео да обогати нашу научну мисао писањем о новинама и стању у другим системима, па се због тога неретко помиње и каже да је академик Јовичић својеврсни уставни иноватор. Такво опредељење нас на неки начин и обавезује – да и сами настојимо да дамо, колико ко може, сопствени допринос писањем о актуелностима које постоје у другим системима, јер нас искуства других могу подстаћи у трагању за најбољим решењима за проблеме и питања која су најчешће слична или иста, нарочито у савременом свету међусобне повезаности. У том контексту је настао овај скроман допринос разматрању актуелности и тенденција у упоредном праву, а које се односе на процес конституционализације заштите потрошача и поступања омбудсмана у функцији заштите потрошача.

2. КОНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА ЗАШТИТЕ ПОТРОШАЧА

Заштита потрошача је област која се интензивно развија и у којој се доноси све већи број прописа и на националном и на наднационалном нивоу. Систем правила који се ствара са циљем адекватне и све обухватније заштите потрошача постепено и све снажније утиче и на јавно и на приватно право држава. Такво стање ствари настало је као израз стварних (реалних) потреба потрошача, односно грађана, што се одражава и на друштвене, те последично и уставне промене. Наиме, потрошач је постепено постао и политичка категорија, што је допринело конституционализацији заштите потрошача, односно довело до тога да постане изричита уставна категорија. Овај процес се најлакше може уочити на примеру развојног пута заштите потрошача у европским интеграцијама, тј. данас Европској унији, који показује да је потрошач као појам за релативно кратко време (историјски посматрано) прешао пут од непрепознатљивости, као посебне категорије и појма, до веома високог вредносног нивоа, који се зајемчује уставним документима. Наиме, потрошач се као појмовна ка-

тегорија није ни помињао у римским уговорима (из 1957. године) јер је циљ био развој и јачање јединственог (унутрашњег) тржишта ЕУ.¹ Међутим, током историјског развоја европских интеграција појам *појрошач* добио је не само нормативну и институционалну већ и високу вредносну и стратешку димензију, јер је постао саставни и битан део политичког контекста европских интеграција, односно европског грађанства. Историјски разлози за увођење посебног појма за једну категорију (данас потрошач) у односу грађанин–трговац налазе се у увиђању потребе да се избалансирају (уравнотеже) уговорни односи у којима је постало очигледно да је једна страна (потрошач) слабија. То значи да се заштита потрошача почела развијати као реакција на тржишне неравнотеже. Наведено треба довести у везу са историјским тренутком 1970-их година, када се потрошачка политика одређује и дефинише као део социјалне димензије ЕУ, чиме се може рећи да појам *појрошач* добија политичку тежину. Након тога се потрошач све више препознаје као страна у правном односу којој је потребна посебна заштита, због чега долази до првих директива ЕУ у области уговорног права, означавања производа, нелојалне конкуренције, чиме је заштита потрошача укључена у регулаторну агенду ЕУ. Појам потрошача се потом постепено профилисао и постао правни појам, који данас редовно познају и садрже не само директиве већ и закони држава чланица. Почев од 1980-их година, а нарочито у директивама које су доношене током 1990-их и 2000-их година, појам *појрошач* се правно дефинише на начин да означава свако физичко лице које поступа у сврхе које нису у оквиру његове трговине, пословања или професије.² Правна дефиниција потрошача има за циљ да омогући специфичну правну заштиту наведене категорије учесника на тржишту, што значи да се она јединствено тумачи и примењује на целом унутрашњем тржишту ЕУ, чиме појам потрошача постаје и својеврсни политички инструмент за унутрашњу интеграцију ЕУ. На тај начин је потрошач постао не само посебан појам који означава једну категорију учесника на тржишту већ је постао субјект посебне заштите од стране ЕУ. Овакво препознавање категорије потрошача у политичком, вредносном и правном смислу има позитиван утицај јер доприноси развоју друштвено одговорног тржишта, јача легитимитет европских институција у очима грађана, ствара међусобно поверење, а истовремено представља адекватан

¹ Слободан Вукадиновић, Европско потрошачко право и његов утицај на развој потрошачког права Србије, у: 65 година од римских уговора: Европска унија и њерсеке-ииве европских интеграција Србије, ур. Јелена Теранић Перишић, Владимир Ђурић, Александра Вишекруна, Београд: Институт за упоредно право, 2023, стр. 191.

² Наведена дефиниција појма *појрошач* је садржана у Директиви 93/13/ЕЕС о неправичним одредбама у потрошачким уговорима (члан 2. тачка б), а касније је иста формулација преузета у више потрошачких директива, чиме је постала стандардна дефиниција појма потрошача у праву ЕУ.

стратешки одговор и на данашње актуелне процесе глобализације и дигитализације (дигитално тржиште и права потрошача у онлајн-окружењу).

Из претходно наведеног се може уочити да, иако су економски и социјални разлози лежали у основи потребе за издвајањем ове категорије, појам *поштрошач* као политичка категорија није више само учесник у трговини, односно тржишту, већ је много више од тога. Потрошач је временом постао појам којим се означава грађанин ЕУ са правима која су му гарантована на нивоу ЕУ. То значи да је потрошач субјект јавне политике, који има као основна гарантована права: право на информације, право на здравље, право на приватност, а савремени контекст тим правима придодаје и дигитална права и одрживост. Дакле, политички ниво појма *поштрошач* подразумева увиђање (и признање) да је он носилац интереса који се штите радом и поступањем европских институција (попут Европског парламента и Европске комисије). На тај начин је појам потрошача постепено, кроз јачање и интензивирање процеса европских интеграција, како је ЕУ проширивала и учвршћивала свој правно-политички оквир (од економске заједнице до политичке заједнице и уније), добијао све јаснију улогу као саставни део процеса конституисања „европског грађанства”. У том контексту је важно истаћи да је заштита потрошача постала део основних права ЕУ, што је и правно формулисано у члану 38. Повеље о основним правима ЕУ.

Када се сагледа постепени настанак и историјски развој система заштите потрошача и анализира доношење докумената и правних прописа који су одлучујући за формирање појма потрошача као правно-политичке категорије система вредности који данас представља Европска унија, као кључна се могу издвојити следећа четири историјска тренутка која истовремено представљају кључне моменте у стварању појма потрошача као правно-политичке категорије ЕУ:

- (1) Први програм политике заштите потрошача и информисања донет је 1975. године и њиме се у тадашњој ЕЕЗ први пут на изричит начин одређује потрошач као друштвена и политичка категорија. У овом програму потрошач је препознат не само као слабија страна на тржишту већ и више од тога: као грађанин који има легитимна очекивања од заједничке европске политике. Овим документом потрошачу се признаје пет основних права: право на здравље и безбедност, право на информације, право на избор, право на представљање и право на правну заштиту. Кроз овај програм, *поштрошач* као категорија добија први облик признате социјалне заштите на нивоу европске заједнице.
- (2) Јединствени европски акт (*Single European Act*), донет 1986. године, представља први акт који уноси заштиту потрошача у основе заједничке политике ЕУ, чији се историјски значај огледа у чињени-

- ци да њиме потрошач улази у примарно право као циљ јединственог тржишта и као мерило социјалне равнотеже.³
- (3) Уговор из Мастрихта од 1992. године историјски је значајан по томе да њиме потрошач постаје самосталан (политички) субјект европске политике, односно добија статус грађанина Уније са правима унутар јединственог тржишта. Заштита потрошача постаје изричита надлежност, односно циљ ЕУ.⁴
- (4) Повеља о основним правима ЕУ од 2000. године историјски је значајна јер њом заштита потрошача улази у корпус основних права грађана ЕУ, што потврђује политичку и уставну димензију појма потрошача. Конкретно, члан 38. садржи правно правило које гласи: „Политике Уније обезбедиће висок ниво заштите потрошача”.⁵ Повеља о основним правима ЕУ, а тиме и одредба која се односи на заштиту потрошача, добија обавезујући карактер, као део примарног права.

Претходно описани процес који се одвијао на нивоу ЕУ може се довести у везу и са процесом конституционализације заштите потрошача, до кога долази у националним државама, односно у уставима националних држава,⁶ и то не само у онима које су чланице ЕУ, већ и шире. Тај процес подразумева да се у уставним или основним законима, односно уставима као највишим општим правним актима гарантује (јамчи) заштита потрошача. Чињеница да заштита потрошача у модерним уставима постаје неизоставни део уставне материје подразумева да се значај овог питања односи на цело друштво, тј. на јавни интерес. Конституционализација и уздизање на ниво уставних вредности и гаранција, кроз уставом зајемчену заштиту потрошача, у модерним уставима постиже се на два начина. Један је посредан облик заштите потрошача. Посредан је због тога што је заштита потрошача садржана у оквиру прописивања забране недопуштених поступака којима би права потрошача била ограничавана или угрожавана. Други облик је непосредан облик, када се уставом изричито прописује дужност државе да потрошачима пружа заштиту.

³ Конкретно, тадашњи члан 100а (који је постао данашњи члан 144. Уговора о функционисању Европске уније) садржи правило које налаже да тржиште мора узимати у обзир високи ниво заштите потрошача. То се може сматрати својеврсним институционалним признањем, након чега Комисија почиње да спроводи стратешке програме за потрошаче на сваких пет година.

⁴ Конкретно, члан 129а (садашњи члан 169. Уговора о функционисању Европске уније) прописује да Унија доприноси остваривању високог нивоа заштите потрошача, што значи да се заштита потрошача одређује као циљ Уније.

⁵ *Policies of the Union shall ensure a high level of consumer protection.*

⁶ Monika Jagielska and Mariusz Jagielski, Are consumer rights human rights?, *European Consumer Protection Theory and Practice* (eds. James Devenney, Kenny Mel), Cambridge University Press, 2012, p. 336.

Када претходно наведеном питању приступимо упоредноправно, онако како је то академик Јовичић чинио, онда можемо сагледати које националне државе спадају у прву групу, а то су све оне у чијим уставима је зајемчена заштита права потрошача и прописана забрана недопуштених радњи на том плану. Саме уставне формулације се разликују, па тако устави садрже правила према којима: дужност да потрошачима пружа заштиту сноси држава, која „штити потрошаче” (Устав Србије у члану 90, став 1 и готово истоветно Устав Црне Горе у члану 70, став 1 и Швајцарске у члану 97, став 1), њихове интересе (Устав Јерменије чл. 31, ст. 1, Устав Литваније у чл. 46, ст. 5; „јемчи и брани интересе и права потрошача” – Устав Португалије чл. 81, тач. „1”, а веома слично и у Уставу Мађарске) и „предузима мере, водећи рачуна о националним економским интересима, ради обезбеђивања развоја кооперативизма, чији ће првенствени циљ бити пораст развоја и заштита потрошача” (Устав Турске чл. 171, као и чл. 172: држава „предузима мере заштите и обавештавања потрошача и охрабрује њихове иницијативе да се заштите”). Она затим „штити права потрошача, врши контролу над квалитетом и безбедношћу производа и свих облика услуга и рада и унапређује делатности јавних удружења потрошача” (Устав Украјине, чл. 42, ст. 4), а влада „примењује мере које за циљ имају стварање повољних услова за живот становништва...” (Устав Русије, чл. 114, ст. 1, тачка „е5” по амандману из 2020. године). Даље, „јавне власти јемче заштиту потрошача и корисника, штитећи, посредством ефикасних процедура, њихову сигурност, здравље и законите економске интересе” (Устав Шпаније, чл. 51, ст. 1) и „унапређују обавештеност и образовање потрошача и корисника, подстичу њихово организовање и саслушавају их у питањима која могу да утичу на њих, под условима утврђеним законом” (Устав Шпаније, чл. 51, ст. 2). Такође, „држава штити интересе потрошача и предузима мере предвиђене законом ради вршења контроле над квалитетом добара, услуга и радова” (Устав Јерменије, чл. 31.1), а „потрошачи имају право на квалитет купљених добара и услуга, на образовање и обавештеност, на заштиту здравља, безбедности и њихових економских интереса, као и на надокнаду за претрпљену штету”. Уз то, „потрошачка удружења и кооперативе потрошача имају право [на] подршку од државе, као и право да буду консултоване по питањима поштовања заштите потрошача и призната им је процесна легитимација ради заштите њихових чланова, као и њихових појединачних или колективних интереса”. У један од циљева трговинске политике државе уврштена је „заштита потрошача” (Устав Португалије, чл. 60.1, 60.3 и 99, т. „е”). Федерација, „приликом развијања и одржавања савезних саобраћајница”, води рачуна „о интересима, а посебно о саобраћајним потребама јавности” (Основни закон за Савезну Републику Немачку, чл. 87е.4).⁷

Други, посредан облик заштите потрошача садржан је у прописивању забране недопуштених поступака којима би права потрошача била огра-

⁷ Видети: Владимир Микић, *Појмовник европске уставности*, Београд: ЈП „Службени гласник”, 2022, стр. 654.

ничавана или угрожавана. Конкретне формулације варирају од устава од устава, али су најчешће следеће: држава „штити потрошаче, кориснике и закупце од делатности којима се угрожава њихово здравље, приватност и безбедност, као и од нечасних тржишних радњи” (Устав Пољске, чл. 76), „оглашавање је ограничено законом, а биће забрањени сви облици прикривеног, посредног, или преварног оглашавања” (Устав Португалије, чл. 60, ст. 2). Поред тога, „посебно [су] забрањене радње усмерене против здравља, безбедности и приватности потрошача, као и све нечасне радње на тржишту” (Устав Србије, чл. 90, ст. 2; слично и Устав Црне Горе, чл. 70, ст. 2). Држава се стара „да у свим регионима земље буде, по разумним ценама, обезбеђена једна општа и довољна служба у области поштанских и телекомуникационих услуга” (Устав Швајцарске, чл. 97, ст. 2). Правила да су права потрошача заштићена законом садржана су у Уставу Бугарске (чл. 19, ст. 2), Уставу Грузије (чл. 30, ст. 2), Основном закону за Савезну Републику Немачку (чл. 87е.4), Уставу Пољске (чл. 81).⁸

Наш важећи устав у члану 90, став 1 садржи изричито правило: Република Србија штити потрошаче. Став 2 истог члана прописује да су посебно забрањене радње усмерене против здравља, безбедности и приватности потрошача, као и све нечасне радње на тржишту.⁹ Могло би се сада поћи уобичајеним путем и тумачити домаћај ове одредбе, односно како се она односи на државне органе и поступке које наш правни поредак већ познаје. Међутим, у жељи да буде упоредноправно и да се сагледају тенденције и испита да ли има иновација (приступ који је својствен академику Јовичићу), даље истраживање је усмерено ка испитивању специјализованих омбудсмана и поступању омбудсмана у функцији заштите потрошача.

3. ОМБУДСМАН У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ПОТРОШАЧА

У претходном разматрању процеса конституционализације заштите потрошача уочено је да многи устави заштиту потрошача зајемчују у оквиру социјалних и економских права или, као што је то случај у нашем важећем уставу, у оквиру уставних одредби о економском уређењу. Међутим, не само што се основ за поступање омбудсмана као заштитника грађана може наћи у чињеници да је заштита потрошача уставна категорија, већ се у савременом праву овим питањима приступа из угла људских права.¹⁰ У академским радовима се пише о правима потрошача као посебној категорији људских права,¹¹ као и о признавању потрошачких права као основ-

⁸ *Ibidem*.

⁹ Видети члан 90. Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.

¹⁰ Видети: Ilias Bantekas, *Consumer Rights as Human Rights*, *Cyprus Human Rights Law Review*, 2012, 1, p. 184.

¹¹ Ewelina Cała-Wacinkiewicz, *Consumer's Rights as a Special Category of Human Rights*, *International Journal on Consumer Law and Practice*, 2013, vol. 1, pp. 14–22.

них права на међународном нивоу,¹² односно о утицају (међународних)¹³ људских права на потрошачко право и еволуцију заштите потрошача.

Права потрошача и систем заштите потрошача неспорно врше утицај на приватно право. Интензивна законодавна регулатива у домену потрошачког, а нарочито потрошачког уговорног права, довела је до постепеног утицаја ових посебних правила, механизма и логике која је примарно осмишљена и намењена посебном режиму заштите потрошача, на (опште) уговорно право¹⁴ јер је сазрела свест да потрошач није само посебна категорија на тржишту, већ је грађанин, па се данас између грађанина и потрошача може ставити знак једнакости. У погледу начела, примера ради, транспарентност, која је традиционално била одлика јавног права, у актуелном времену има нарастајући значај управо у потрошачком праву и потрошачком уговорном праву, чиме врши такав утицај на опште уговорно и тиме приватно право да се већ сада аргументовано говори да се захтев транспарентности модификује у начело које важи и у приватном праву.¹⁵

Међутим, утицај концепције заштите потрошача се може уочити и у домену јавног права и система организације државних органа, тако што се у многим државама образују посебни органи и тела, односно институције које не само да штите права потрошача када су она повређена већ делују и превентивно да не дође до угрожавања права потрошача. Таква тела су различитог спектра, од независних до полунезависних, од агенција и тела која врше надзор над тржиштем, до оних која се циљано баве само потрошачима. Када је реч о органима који врше надзор над тржиштем, у неким државама су то тела која су надлежна за питања конкуренције, будући да заштита потрошача последично доприноси унапређењу и заштити конкуренције на којој почива концепција савременог тржишта. Свест потрошача о ефикасној заштити њихових права не само да ствара поверење у правни поредак већ повећава и поверење потрошача у тржиште, чиме последично

¹² Margus Kingisepp, *The Constitutional Approach to Basic Consumer Rights*, *Juridica International Law Review*, 2012, XIX, p. 51.

¹³ Iris Benöhr, *EU Consumer Law and Human Rights*, Oxford University Press, 2013, p. 45.

¹⁴ О том процесу, на примеру Француске, видети: Слободан Вукадиновић, *Адхезиони уговори у француском праву*, *Сйрани йравни живойи*, 1/2020, стр. 5–15.

¹⁵ Иако се, правноисторијски посматрано, транспарентност примарно везивала за јавно право, она је постепеном еволуцијом и преносом у приватно право, а нарочито у контексту уговорног потрошачког права, од политичко-декларативне препоруке, преко захтева, данас постала широко прихваћени, уобичајени, чиме и очекивани стандард. Иако још увек није формулисана ни законом одређена као начело, транспарентност је *de facto*, а посебно кроз пресуде Суда правде Европске уније (које сведоче да се транспарентност не може свести само на разумљивост у граматичком и формалном смислу, већ се мора посматрати и њен темељни смисао), постала једно од кључних начела. Видети: Слободан Вукадиновић, Катарина Јовичић, *Развој транспарентности у јавном и приватном (уговорном) праву: од захтева ка начелу*, *Зборник Правној факултету Свеучилишта у Ријеци*, бр. 3/2024, стр. 589–611.

повећава и њихову активност на тржишту као мотору развоја економског аспекта друштва.

Међу институцијама које имају за циљ заштиту потрошача, упоредно посматрано, а и пратећи тенденције и иновације, што су одлике рада академика Јовичића, издваја се институција потрошачког омбудсмана, као и поступање омбудсмана у функцији заштите потрошача. Дакле, осим тога што су поједине државе увеле нове врсте (или типове) институција које имају за циљ заштиту потрошача, може се говорити и о могућности поступања постојећих институција (омбудсмана општег типа) у циљу заштите потрошача. У том смислу, истраживање је довело до резултата да се омбудсман у функцији заштите потрошача појављује или може појављивати и поступати, на три начина или нивоа:

- (1) најпре као специјализовани – потрошачки омбудсман, који је циљано задужен за заштиту права потрошача;
- (2) као секторски омбудсман, који врши надзор над одређеним сектором тржишта (нпр. телекомуникационе услуге, авио-индустрија) и у том сектору, између осталог, даје и системске препоруке за унапређење остваривања права и заштите потрошача;
- (3) тако што се (општи) омбудсмани, без обзира да ли постоје на националном и/или локалном нивоу, могу бавити и одређеним питањима заштите потрошача.

Када је реч о специјализованим омбудсменима, ту се имају у виду посебни омбудсмани којима је системски циљани задатак заштита потрошача и то је видљиво већ из њиховог назива – потрошачки омбудсман. Такав пример је прво успостављен у Шведској, а тај пример су касније следиле и друге скандинавске земље,¹⁶ због чега се у стручним и научним круговима о њему говори као о скандинавском потрошачком омбудсману, при чему се не мисли на неко наднационално тело задужено за скандинавске земље, већ на специјализованог потрошачког омбудсмана који као модел постоји у овим земљама. Ако се пође од чињенице да је омбудсман као институција први пут уведен у Шведској Уставом из 1809. године, а потом у другим државама (Финској Уставом из 1919. године, затим Данској 1953. године, па у Норвешкој 1962. године), онда не изненађује што је прва Канцеларија омбудсмана за заштиту потрошача основана управо у Шведској 1971. године. Затим је у Норвешкој образован Омбудсман за заштиту потрошача 1972. године, након чега и друге европске државе следе овај пут скандинавских држава.

У Шведској, Финској, Данској и Норвешкој, потрошачки омбудсман обавља јавну функцију, бира га парламент, финансира се из буџета, а ос-

¹⁶ Мисли се на Шведску, Норвешку и Данску.

новни задатак је надзор над применом закона на тржишту и формирање добре праксе понуђача роба и услуга, због чега се ови омбудсмани не баве конкретним појединачним захтевима потрошача и, по правилу, не решавају потрошачке спорове, већ су формирани са циљем да заштите колективне интересе потрошача.¹⁷

Шведска потрошачка агенција је владина агенција одговорна Министарству пољопривреде, хране и заштите потрошача, чији је генерални директор у исто време и омбудсман за заштиту потрошача. Примарно је усмерен ка заштити економских интереса потрошача у домену фер трговачке праксе. Агенција, односно Омбудсман, има могућност издавања препорука и сугестија трговцима, а у случају да по њима не поступе, Омбудсман може покренути поступак у коме заступа интерес потрошача.¹⁸ Поред тога што штити интересе потрошача, посебно у погледу сигурности роба и услуга, реклама и услова уговора, Агенција спроводи и обуку општинских саветника за потрошачка питања и саветника за питања буџета и дугова. Шведски потрошачки омбудсман покреће поступке на основу директних пријава потрошача, оних које су му упућене посредно преко саветовалишта за потрошаче при општинским управама и на основу сопствених сазнања која стиче пратећи дешавања на тржишту. Активност потрошачког омбудсмана је усмерена и ка спречавању коришћења непоштених одредаба у општим условима и потрошачким уговорима.¹⁹

У Норвешкој, Потрошачког омбудсмана именује влада, али он је независан орган који врши надзор над спровођењем прописа из области надзора над тржиштем. Потрошачки омбудсман у Норвешкој је овлашћен да доноси одлуке о забрани незаконитог и непоштеног пословања и има могућност да изриче одређене мере, против којих се може изјавити жалба Тржишном савету.²⁰ Овај специјализовани омбудсман у Норвешкој има овлашћења да доноси одлуке о забрани употребе непоштених одредаба уговора и општих услова уговора када сматра да је то у интересу потроша-

¹⁷ Изузетак представља фински Омбудсман, који помаже индивидуалном потрошачу уколико се на тај начин индиректно одлучује и о генералном интересу потрошача, односно о важном аспекту политике заштите потрошача. Детаљније, са прегледом посебних тела која решавају појединачне жалбе и потрошачке спорове (као што је Национални одбор за потрошачке спорове) видети: Катарина Иванчевић, Специјализовани омбудсмани за заштиту потрошача, *Право и привреда*, 4–6/2013, стр. 344.

¹⁸ Татјана Јованић, Улога управе у заштити колективних интереса потрошача, у: Bourgoignie, T., Jovanić, T., (eds.), 2013, *Strengthening Consumer Protection in Serbia – Liber Amicorum Svetislav Taboroši*, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 319.

¹⁹ К. Иванчевић, 2013, стр. 344–345.

²⁰ Т. Јованић, 2013, стр. 319.

ча неопходно и када процени да би чекање одлуке Тржишног савета нанело штету потрошачима.²¹

У Босни и Херцеговини је 2006. године Законом о заштити потрошача у правни систем уведен потрошачки омбудсман.²² У академским радовима је његов рад оцењен позитивно, уз указивање да је постигао добре резултате.²³

Секторски омбудсмани, који су циљано усмерени и тиме фактички „специјализовани” за одређене секторе привреде у којима фактички врше надзор над тим сектором тржишта, нпр. у области телекомуникационих услуга, авио-индустрије (дакле, не односе се на потрошаче у целини), данас се срећу у појединим државама. Њихова предност је у томе што могу продубљено да посматрају све врсте појава у одређеном сектору, те да јасније и лакше уоче негативне и за тржиште и потрошаче угрожавајуће појаве. На тај начин ови секторски омбудсмани могу да саставе системске препоруке за унапређење стања и лакше остваривање права и заштите потрошача. Осим таквих секторских препорука, они могу да делују и превентивно тако што састављају тематске извештаје у којима нуде начин како се одређени проблем може решити, односно превазићи. Некада ови секторски омбудсмани заједно чине својеврстан систем који у синергији покрива цело тржиште, а некада постоји и кровно тело које је задужено за заштиту конкуренције и заштиту потрошача. Тако је, на пример, у Аустралији, исто тело задужено и за заштиту конкуренције и за заштиту потрошача. Аустралијска комисија за конкуренцију и потрошаче²⁴ у оквиру непоштене пословне праксе обухвата и неправичне уговорне одредбе, у вези са којима потрошачи могу поднети притужбу овој комисији, с тим да пре подношења притужбе овој комисији треба да контактирају са продавцем, односно са пружаоцем услуге, било усмено било писмено. Комисија усмерава, пружа помоћ и савете, али не решава појединачне случајеве, већ су за њих надлежни судови за спорове мале вредности чији је списак, по територијалном принципу, доступан на сајту ове комисије.²⁵ Оно што је специфичност Аустралије јесте да постоји читав систем (мрежа) секторских индустријских омбудсмана и повереника који помажу у решавању спорова у посебним областима привреде. Тако је јула

²¹ К. Иванчевић, 2013, стр. 345.

²² Видети чл. 100–105. Закона о заштити потрошача у Босни и Херцеговини (*Службени гласник БиХ*, бр. 25/06 и 88/15).

²³ Т. Јованић, 2013, стр. 318. Између осталог, сагласно члану 101. став 1. тачке f) и g) Закона о заштити потрошача у Босни и Херцеговини, законска обавеза Омбудсмана за заштиту потрошача у Босни и Херцеговини је да препоручује употребу одређених услова уговора у уговорима који се користе у посебним секторима пословања, као и да преговара са представницима одређених трговинских удружења о моделима уговора који се примењују у специфичним секторима пословања.

²⁴ Видети <https://www.accc.gov.au>.

²⁵ <https://www.accc.gov.au/consumers/problem-with-a-product-or-service-you-bought/where-to-go-for-consumer-help>.

2012. године установљено независно тело под називом Заступник (адвокат) корисника услуга авио-компанија (даље: АЦА), који представља бесплатан сервис потрошача тако што пружа помоћ потрошачима у решавању нерешених притужби потрошача на услуге које пружају авио-компаније. Улога ове службе јесте да ефективно представља и заступа интересе корисника авио-услуга, прослеђује притужбу надлежним особама и стара се да потрошач добије одговор у оквиру разумног рока, који уобичајено износи 20 дана. Авио-компаније су дужне да благовремено одговоре на све притужбе које ова служба достави. Осим на појединачном нивоу, где ово тело сваком потрошачу омогућава и да прати онлајн-статус решавања своје притужбе, АЦА системски доприноси подизању нивоа стандарда потрошачких услуга у авио-сектору тако што прати стање и извештава о притужбама које прима и питањима која се отварају, јавно објављује годишње извештаје, може упутити препоруку појединачној авио-компанији за унапређење услуге и односа са потрошачима, идентификује системска питања која могу водити ка ширим препорукама за промене.²⁶ Овај орган је на својој веб-презентацији објавио и Потрошачку повељу²⁷ и формулар притужбе која се може поднети и онлајн (на сајту), као и путем имејла. Када се узме у обзир податак да су потрошачи у Аустралији током 2023. године купили 67.605.684 авио-карата и да се тај број сваке године увећава, а увећава се и број притужби, могло би се закључити да су ова специјализована тела образована у оним секторима у којима потрошачи масовно закључују уговоре, с тим да је у вези са авио-саобраћајем потрошачима често и потребна помоћ због примене међународних конвенција, као и због компликација до којих долази у вези са изгубљеним пртљагом и накнадама због кашњења летова, захтевима за рефундацију, као и да се аустралијски Закон о заштити потрошача примењује и на кориснике услуга авио-саобраћаја.²⁸ Током 2023. године, АЦА је примила укупно 1408 притужби које су све решене – дакле 100%.²⁹ Охрабрујуће је што је просечно време решавања притужби у другој половини 2023. године износило 19 дана, што је у складу са договореним нивоом услуге од 20 дана. Поред тога, подаци из првог квартала 2024. године показују да се овај тренд наставио, при чему је укупни просек за све авио-компаније пао на 8 календарских дана.

²⁶ У том смислу је општи циљ овог тела, с једне стране, смањење броја притужби уопште, а с друге, смањење броја притужби по којима је неадекватно поступљено. Детаљније видети: <https://www.airlinecustomeradvocate.com.au/General/AboutUs.aspx>.

²⁷ Потрошачка повеља је доступна на: <https://www.airlinecustomeradvocate.com.au/General/ACACustomerCharter.aspx>.

²⁸ За поређење са стањем из 2018. године, видети: Слободан Вукадиновић, Механизми колективне заштите потрошача од неправичних уговорних одредаба, у: *Заштита колективних интереса потрошача* (ур. Катарина Иванчевић), Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2021, стр. 236.

²⁹ Решеним се сматрају притужбе за које потрошач сматра да су решене, уколико је захтев потрошача из притужбе понуђен од стране авио-компаније и прихваћен од стране потрошача или уколико је авио-компанија упутила предлог (понуду) коју је потрошач прихватио.

Поред наведеног, у Аустралији постоји Омбудсман индустрије телекомуникација, који преко 90% притужби решава у оквиру 10 радних дана, односно већ у првој фази, у којој овај омбудсман, поводом поднете притужбе, контактира са пружаоцем телекомуникационих услуга.³⁰ Он поступа и по притужбама малих предузећа, чије притужбе чине 14,5% укупног броја годишњих притужби. Оно што је од посебног значаја за колективну заштиту потрошача јесте то да се овај омбудсман бави и системским питањима, односно има системска овлашћења, што му омогућава да идентификује проблеме у вези са процесима и праксом телекомуникационе индустрије у целини, као и проблеме који могу проузроковати штету потрошачима и малим предузећима. Истражујући проблеме, подижући свест и радећи са пружаоцима телекомуникационих услуга на спровођењу промена које препоручује, Омбудсман индустрије телекомуникација покреће побољшања у пружању телекомуникационих услуга, што доводи до бољих резултата и за потрошаче и за телекомуникациону индустрију.³¹ У том смислу и у вези са системским питањима, овај специјализовани омбудсман је објавио више системских извештаја (нпр. Утицај ковида 19 на притужбе на телефон и интернет, Решавање узрока жалби малих предузећа, Обмањујуће телемаркетинг услуге, Смањење крађа мобилних бројева од стране превараната итд.) и више системских студија случаја (нпр. Необичне мобилне надogradње, Обмањујући позиви за продају услуга и сл.).³² Поред наведених специјализованих омбудсмана, постоји и Аустралијско тело за финансијске притужбе, коме потрошачи и мала предузећа могу поднети финансијску притужбу која се односи на банкарски и сектор осигурања. Ово тело је успостављено 1. новембра 2018. године трансформацијом додашње Службе финансијског омбудсмана.³³

Специјализовани омбудсмани (заштитници права) за одређене секторе привреде, нарочито у области осигурања, имају различита овлашћења,³⁴ међу којима неки и надзор над тржиштем или надзор над применом кодекса понашања, тј. кодекса пословне етике. Специјализовани омбудсмани постоје у: Великој Британији, Немачкој, Пољској, Словачкој, Словенији, Хрватској, Републици Српској. Стиче се утисак да у европским земљама јача тренд оснивања специјализованих омбудсмана, па је тако 2012. године у Мађарској уведен финансијски омбудсман.³⁵ У упоредном праву по-

³⁰ Видети: <https://www.tio.com.au>.

³¹ Слободан Вукадиновић, Механизми колективне заштите потрошача од неправичних уговорних одредаба, у: *Заштити колективних интереса потрошача* (ур. Катарина Иванчевић), Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2021, стр. 237.

³² Видети: <https://www.tio.com.au/systemic-issues>.

³³ Видети: <https://www.afca.org.au>.

³⁴ Поједини специјализовани омбудсмани у одређеним државама имају улогу и у алтернативном начину решавања потрошачких спорова.

³⁵ Nagy, Z., Somsák, S., The Micro-and Macro Level Instruments of financial consumer protection in Hungarian law, *Зборник радова Правног факултета у Новом Сагу*, 4/2019, стр. 1437–1438.

стоје и други органи који су од значаја за овај вид контроле општих услова пословања, као што су Одбор за притужбе потрошача (у Шведској, Холандији, Финској, Данској), одељења за притужбе при надзорним органима (нпр. у Шпанији, Немачкој, Чилеу, Сједињеним Америчким Државама итд.).³⁶ Снага ових омбудсмана лежи и у препорукама, будући да евентуално помињање трговца који поступа на начин који је, чак и најблаже речено, споран из угла система заштите потрошача, доводи до помињања трговца у негативној конотацији, због чега се сматра да сама свест о таквим последицама и могућој репутационој штети делују одвраћајуће на трговце. Иако постоје варијације и модалитети када је реч о начину поступања, финансирања, организационој структури, као и по питању обима и обухвата овлашћења која имају, институција потрошачког омбудсмана је показала позитивне резултате у заштити потрошача и државама у којима постоји.

Уз све претходне посебне или специјализоване омбудсмане, треба имати у виду и да се општи омбудсмани (за заштиту људских права) могу бавити и одређеним питањима заштите потрошача. Наведено има логике јер се данас на права потрошача гледа из визуре људских права, без обзира да ли постоје на националном и/или локалном нивоу. Када је реч о важећем правном оквиру у Србији, деловање Заштитника грађана је усмерено на контролу рада органа државне управе, органа надлежног за правну заштиту имовинских права и интереса Републике Србије и других органа и организација, предузећа и установа којима су поверена јавна овлашћења,³⁷ те је у потенцијалном смислу заштите колективних интереса потрошача његово деловање ограничено.

4. ЗАКЉУЧАК

Резултати упоредноправног истраживања показују да је институција омбудсмана, којом се академик Јовичић нарочито бавио у свом академском раду, и данас актуелна и значајна, те да има своју примену и у проширеном делокругу (према приватном, односно привредном сектору) и на специфичан начин – кроз специјализовани облик омбудсмана. Тиме се уочава актуелност институције омбудсмана у савременом друштву и делотворност његове функције.

Институција омбудсмана, односно заштитника грађана, представља уставну категорију која има све значајнију улогу у домену заштите права потрошача. Искуства савремених држава показују да се улога омбудсмана проширује и на заштиту интереса потрошача, што се огледа у постојању три различита модела ангажовања омбудсмана у овој области: специјали-

³⁶ Слободан Вукадиновић, Механизми колективне заштите потрошача од неправичних уговорних одредаба, у: *Заштити колективних интереса потрошача* (ур. Катарина Иванчевић), Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2021, стр. 239.

³⁷ Члан 1, став 1 Закона о заштитнику грађана, *Сл. гласник РС*, бр. 79/05 и 54/07.

зовани (потрошачки) омбудсман, секторски омбудсман, а у оним државама у којима постоји општи омбудсман указује се на потребу да му делокруг бар у одређеној мери обухвати и заштиту права потрошача.

Специјализовани потрошачки омбудсман примењен је у скандинавским државама, попут Шведске, где постоји посебно тело надлежно искључиво за заштиту права потрошача. Потрошачки омбудсман има овлашћења да покреће поступке против трговаца, издаје упозорења и подноси тужбе у интересу потрошача. У Шведској ова институција има дугу традицију и ужива висок степен поверења јавности. Секторски омбудсман представља модел који је карактеристичан за земље попут Аустралије и Велике Британије. У тим земљама омбудсмани постоје у појединачним секторима (као што су нпр. телекомуникације, финансијске услуге, енергетика) и специјализовани су за решавање спорова у одређеној области. Они често делују као посредници између потрошача и привредних субјеката, пружају бесплатну услугу потрошачима и дају препоруке које, иако нису обавезујуће, у пракси имају велику тежину.

Општи омбудсман, као омбудсман (институција Заштитника грађана) општег типа, такође може поступати по представкама потрошача ако су исцрпљене друге могућности или у случајевима системских повреда права. Иако ова институција нема уставом предвиђену посебну надлежност за заштиту потрошача, њено поступање у пракси може дати значајне резултате кроз препоруке, извештаје и иницијативе за измену прописа.

Упоредноправна анализа показује да је увођење посебног омбудсмана за потрошаче у земљама чланицама ЕУ допринело већој ефикасности у решавању спорова и изградњи поверења потрошача у институције. Европска комисија је такође у више наврата указивала на значај оваквих механизма у стратегијама за унапређење колективне заштите права потрошача. Поред индивидуалне заштите, омбудсмани све чешће учествују у поступцима колективне заштите, било подношењем представничких (колективних) тужби или иницирањем измена прописа. Увођење специјализованог потрошачког омбудсмана у Републици Србији било би у складу са европским трендовима и допринело би бољој доступности механизма заштите, смањењу оптерећења судова и повећању ефикасности алтернативних начина решавања потрошачких спорова.

ЛИТЕРАТУРА

- Bantekas, Ilias, *Consumer Rights as Human Rights*, *Cyprus Human Rights Law Review*, 1/2012.
- Benöhr Iris, *EU Consumer Law and Human Rights*, Oxford University Press, 2013.
- Cała-Wacinkiewicz, Ewelina *Consumer's Rights as a Special Category of Human Rights*, *International Journal on Consumer Law and Practice*, 1/2013.

- Jagielska, Monika, and Jagielski Mariusz, *Are consumer rights human rights?*, *European Consumer Protection Theory and Practice* (eds. James Devenney, Kenny Mel), Cambridge University Press, 2012.
- Margus Kingisepp, The Constitutional Approach to Basic Consumer Rights, *Juridica International Law Review*, XIX/2012.
- Nagy, Zoltán, Somsák, Szilvia, The Micro-and Macro Level Instruments of financial consumer protection in Hungarian law, *Зборник радова Правног факултета у Новом Сагу*, 4/2019.
- Вукадиновић Слободан, Механизми колективне заштите потрошача од неправичних уговорних одредаба, у: *Заштити колективних интереса потрошача* (ур. Катарина Иванчевић), Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2021.
- Вукадиновић, Слободан и Јовичић, Катарина, Развој транспарентности у јавном и приватном (уговорном) праву: од захтева ка начелу, *Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци*, бр. 3/2024.
- Вукадиновић, Слободан, Адхезиони уговори у француском праву, *Страни правни животи*, 1/2020.
- Вукадиновић, Слободан, Европско потрошачко право и његов утицај на развој потрошачког права Србије, у: *65 година од римских уједина: Европска унија и европске европске интеграције Србије*, ур. Јелена Ђеранић Перишић, Владимир Ђурић, Александра Вишекруна, Београд: Институт за упоредно право, 2023.
- Иванчевић Катарина, Специјализовани омбудсмани за заштиту потрошача, *Право и привреда*, 4–6/2013.
- Јованић, Татјана, Улога управе у заштити колективних интереса потрошача, у: Bourgoignie, T., Jovanić, T., (eds.), 2013, *Strengthening Consumer Protection in Serbia – Liber Amicorum Svetislav Taboroši*, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду
- Микић Владимир, *Појмовник европске уставности*, Београд: ЈП Службени гласник, 2022.

Slobodan Vukadinović

CONSTITUTIONALIZATION AND THE OMBUDSMAN IN THE FUNCTION OF CONSUMER PROTECTION

S u m m a r y

Just as the Ombudsman is a constitutional category, so too do most modern constitutions today, including our own, guarantee consumer protection. Starting from the ongoing processes of the constitutionalization and internationalization of consumer protection, as well as the intensive legislative regulation and the specific influence of consumer contract law on (general) contract law, this paper examines the relationship between contemporary society and the market through new forms (or types) of institutions aimed at consumer protection, as

well as the possibility of applying and operating existing institutions in this field. The focus is on the role of the Ombudsman and the examination of his activities with the objective of protecting consumers, which consequently contributes to the improvement and protection of competition on which the concept of the modern market rests. At the same time, consumer awareness of the effective protection of their rights not only creates confidence in the legal order but also strengthens consumer trust in the market, thereby ultimately increasing their activity in the market as the driving force of the economic dimension of societies.

The research has led to the conclusion that the Ombudsman, in the function of consumer protection, appears (or may appear) in three forms or levels: (1) first, as a specialized consumer ombudsman (as in the case of Sweden), who is specifically entrusted with the protection of consumer rights; (2) as a sectoral ombudsman (as in the case of Australia), who exercises oversight over a specific sector of the market (e.g., telecommunications services, the airline industry) and within that sector, among other things, provides systemic recommendations for the improvement of the realization and protection of consumer rights; (3) in such a way that general ombudsmen (whether operating at the national and/or local level) may also address certain issues of consumer protection.

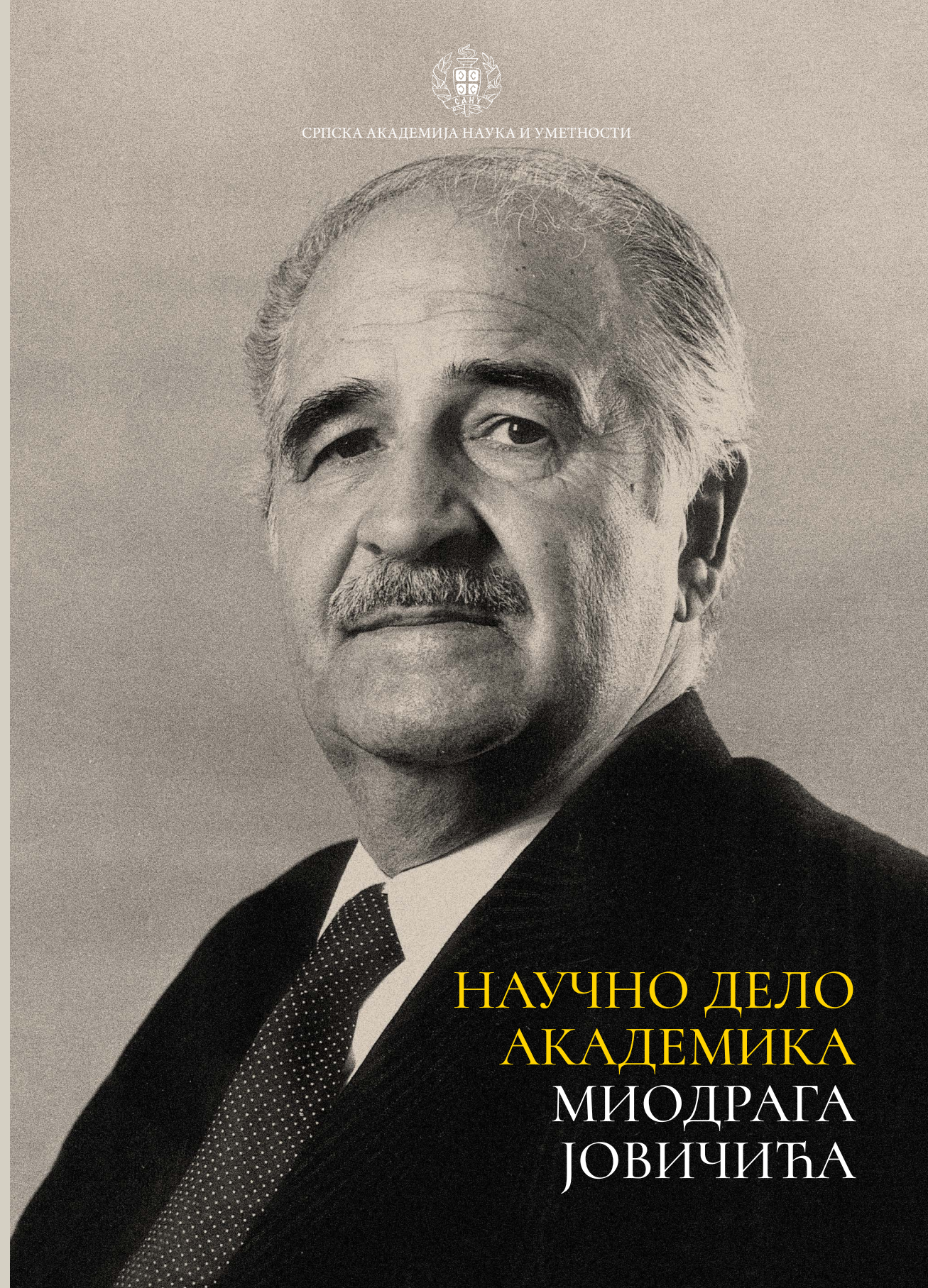
The reasons for choosing the topic of this paper are threefold: (1) first, the dedication of Academician Miodrag Jovičić to the issues of the Ombudsman and the desire to examine the contemporary application and relevance of this institution in the present time; (2) the decision to apply in the research the comparative law method, to which Academician Jovičić himself was inclined; (3) the aspiration to make a scholarly contribution to Serbian legal science by addressing an innovation, in line with the fact that Academician Jovičić wrote about the Ombudsman at a time when such an institution did not exist in Serbia, just as this paper now considers the consumer ombudsman, an institution which at present does not exist in Serbia.

The results of the comparative law research show that the institution of the Ombudsman, to which Academician Jovičić devoted particular attention in his academic work, remains current and significant today, and that it also finds its application in an expanded scope and in a specific form – through the specialized type of Ombudsman. This demonstrates both the contemporary relevance of the Ombudsman institution in modern society and the effectiveness of its function. The paper also points to current trends regarding the collective protection of consumers and representative (collective) actions, as well as the need, in the process of adopting legal and political decisions concerning possible amendments to the positive law on consumer protection in Serbia, to take into account examples of good practice provided by contemporary comparative law solutions.

Keywords: consumer, trader, consumer protection, ombudsman, consumer ombudsman, market, society, collective interest, collective protection, constitutionalization

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНО ДЕЛО
АКАДЕМИКА
МИОДРАГА
ЈОВИЧИЋА

НАУЧНО ДЕЛО АКАДЕМИКА
МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
И УМЕТНОСТИ

www.sanu.ac.rs

ISBN 978-86-6184-120-0

НАУЧНО ДЕЛО АКАДЕМИКА
МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CCLII

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 64

THE SCIENTIFIC WORK OF ACADEMICIAN MIODRAG JOVIČIĆ

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON 3 AND 4 JUNE 2025

Accepted for publication at the 7th meeting of the Department of Social Sciences, held on 23 September 2025, after being reviewed by academicians *Kosta Čavoški*, *Tibor Várady* and *Alpár Losoncz*, SASA Corresponding Member *Boris Milosavljević*, Professors *Vesna Rakić Vodinelić*, *Ljubica Đorđević*, *Ilija Babić*, *Vladimir Čolović*, *Miodrag Jovanović*, *Tamaš Korhec*, *Miloš Zdravković*, *Radmila Vasić*, *Violeta Beširević*, *Dragica Vujadinović*, *Olivera Vučić*, *Jelena Čeranić Perišić*, *Nebojša Šarkiće* and *Bojan Spaić*

E d i t o r s

Academician KOSTA ČAVOŠKI
Professor Dr MARIJANA PAJVANČIĆ
Professor Dr JOVICA TRKULJA

B E L G R A D E 2 0 2 6

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига ССЛИ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 64

НАУЧНО ДЕЛО АКАДЕМИКА МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

ЗБОРНИК РАДОВА СА МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 3. И 4. ЈУНА 2025. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на VII редовном скупу Одељења друштвених наука, одржаном 23. септембра 2025. године, на основу рецензија академикâ *Косте Чавошког, Тибора Варадија и Алијара Лошонца*, дописног члана САНУ

Бориса Милосављевића, професора Весне Ракић Водинелић, Љубице Ђорђевић, Илије Бабића, Владимира Чоловића, Миодрага Јовановића, Тамаша Корхеца, Милоша Здравковића, Радмиле Васић, Виолетте Беширевић, Драгице Вујадиновић, Оливере Вучић, Јелене Ђеранић Перишић, Небојше Шаркића и Бојана Сјаића

У р е д н и ц и

академик КОСТА ЧАВОШКИ

проф. др МАРИЈАНА ПАЈВАНЧИЋ

проф. др ЈОВИЦА ТРКУЉА

Б Е О Г Р А Д 2026

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектура и коректура
Јелена Јовановић
Милена Милосављевић
Милица Тимић

Тираж 300 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

ISBN 978-86-6184-120-0

© Српска академија наука и уметности 2026

САДРЖАЈ

<i>Предговор – Јовица Тркуља</i>	11
--	----

УВОДНА ПЛЕНАРНА СЕСИЈА

Коста Чавошки, <i>Увек на правом путу</i>	17
Kosta Čavoški, <i>Always on the Right Way</i>	22

Маријана Пајванчић, <i>Универзитетска каријера академика Миодрага Јовичића</i>	23
Marijana Pajvančić, <i>University engagement and work of Academician Miodrag Jovićić</i>	29

Драгољуб Поповић, <i>Најбоље уставно уређење по схватању Миодрага Јовичића</i>	31
Dragoljub Popović, <i>The best Constitutional Settlement According to Miodrag Jovićić</i>	47

Јовица Тркуља, <i>Чување успомене: Рад Фондације „Миодраг Јовичић” (2001–2025)</i>	49
Jovica Trkulja, <i>Preserving Memories: The Work of the Miodrag Jovićić Foundation (2001–2025)</i>	73

УСТАВ И УСТАВНОСТ У ОПУСУ АКАДЕМИКА МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

Владимир Ђурић, <i>Теоријски концепти устава у делу Миодрага Јовичића</i>	77
Vladimir Đurić, <i>Theoretical concept of the constitution in the work of Miodrag Jovićić</i>	104

Танасије Маринковић, <i>Предмет и метод науке уставног права Миодрага Јовичића</i>	105
Tanasije Marinković, <i>Subject and method of Constitutional law by Miodrag Jovićić</i>	130

Милан Благојевић, <i>Компаративизам Миодрага Јовичића</i>	131
Milan Blagojević, <i>Miodrag Jovičić's Comparativism</i>	144

Нина Кршљанин, <i>Стирани утицаји на српску уставност у</i> <i>Лексикону српске уставности Миодрага Јовичића</i>	145
Nina Kršljanin, <i>Foreign influences on Serbian constitutionalism in</i> <i>Miodrag Jovičić's Lexicon of Serbian Constitutionalism</i>	196

Љубинка Ковачевић, <i>Покрећљивост права: разматрање идеја</i> <i>Миодрага Јовичића о животној правних пројеката на примеру</i> <i>домаће радној законодавства</i>	197
Ljubinka Kovačević, <i>Mobility of Law: Considering Miodrag Jovičić's ideas</i> <i>on the life of laws through the example of domestic Labour legislation</i>	232

ДЕМОКРАТИЈА И ОДГОВОРНОСТ

Милан Јовановић, <i>Научни ојус Миодрага Јовичића у функцији</i> <i>развоја демократије</i>	237
Milan Jovanović, <i>The Scientific work of Miodrag Jovičić in the function</i> <i>of the Development of Democracy</i>	260

Јасминка Хасанбеговић, <i>О политичко-правној (не)једнакости људи</i> <i>у модерној демократији: неке Јовичићеве поуке</i>	263
Jasminka Hasanbegović, <i>On the political and legal (in)equality of humans</i> <i>in modern democracy: Some lessons from Jovičić</i>	285

Горан Марковић, <i>Актуелност истраживања референдума у делу</i> <i>Миодрага Јовичића</i>	287
Goran Marković, <i>Topicality of Referendum Research in the Work of</i> <i>Miodrag Jovičić</i>	312

Мијодраг Радојевић, <i>Уставне иновације у делу Миодрага Јовичића – од</i> <i>омбудсмана до регионалне државе</i>	313
Mijodrag Radojević, <i>Constitutional innovations in the work of</i> <i>Miodrag Jovičić – From the Ombudsman to the Regional State</i>	335

Ирена Пејић, <i>Одговорност носилаца јавних функција академика Миодрага</i> <i>Јовичића: Између правне догматике и реалности савремене државе</i>	337
Irena Pejić, <i>Responsibility of public officials by Academician Miodrag Jovičić:</i> <i>Between dogmatics and the modern Constitutional State</i>	361

Милош Станић, <i>Полиитичка одговорност – схваћања у теорији у поређењу са размишљањима академика Миодрага Јовичића</i>	363
Miloš Stanić, <i>Political Responsibility – Understandings in theory in Comparison with the thoughts of Academician Miodrag Jovićić</i>	382

Ђорђе Марковић, <i>Одговорност носилаца јавних функција – судијска одговорност у Републици Србији</i>	383
Đorđe Marković, <i>Responsibility of Public Office Holders – Judicial responsibility in the Republic of Serbia</i>	402

ФЕДЕРАЛИЗАМ, РЕГИОНАЛИЗАМ И ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Слободан Самарџић, <i>Јовичићево схваћање федерализма – теоријско и практично</i>	407
Slobodan Samardžić, <i>Jovićić's understanding of Federalism – Theoretical and Practical</i>	421

Светомир Шкарић, <i>Појед академика Миодрага Јовичића на југословенску федерацију</i>	423
Svetomir Škarić, <i>The view of Academician Miodrag Jovićić on the Yugoslav Federation</i>	437

Дарко Симовић, <i>Теоријски концепт регионалне државе у делу Миодрага Јовичића</i>	439
Darko Simović, <i>The theoretical concept of the Regional State in the work of Miodrag Jovićić</i>	470

Слободан П. Орловић, <i>Идеја уједињених српских земаља Миодрага Јовичића</i>	471
Slobodan P. Orlović, <i>The idea of united Serbian lands by Miodrag Jovićić</i>	484

Zoran Oklopčić, <i>S one strane federacije i konfederacije: „Verna služba”, „originalna rešenja” i smisao samoopredjeljenja u djelu Miodraga Jovićića</i>	485
Зоран Оклопчић, <i>Са оне стране федерације и конфедерације: „Верна служба”, „оријинална решења” и смисао самоопредељења у делу Миодрага Јовичића</i>	510
Zoran Oklopčić, <i>Beyond Federation and Confederation: “Faithful Service”, “Original Solutions” and the Meaning of Self-Determination in the Work of Miodrag Jovićić</i>	511

Јован Комшић, О аутономним покрајинама и концепту регионалне државе у делу академика Миодрага Јовичића.....	513
Jovan Komšić, On Autonomous Provinces and the Concept of a Regional State in the work of Academician Miodrag Jovićić	539
Деспот Ковачевић, Миодраг Јовичић о регионализму и регионалној држави.....	541
Despot Kovačević, Miodrag Jovićić on Regionalism and Regional State	552
Душан Илић, Бикамерална идеја у делу Миодрага Јовичића	555
Dušan Ilić, The Bicameral idea in the work of Miodrag Jovićić.....	568
Алекса Николић, Миодраг Јовичић о федералној извршној власти	569
Aleksa Nikolić, Miodrag Jovićić on the Federal Executive power	585
Наташа Рајић, Надзор државних органа над радом локалне самоуправе – упоредноправна анализа академика Миодрага Јовичића.....	587
Nataša Rajić, Supervision by State Authorities over Local Self-Government – Comparative Analysis of Academician Miodrag Jovićić.....	609
Јелена Јеринић, Реформа локалне самоуправе у Србији из перспективе дела Миодрага Јовичића и модерних европских упоредних анализа.....	611
Jelena Jerinić, Local Self-Government Reform in Serbia: Insights from the Work of Miodrag Jovićić and Contemporary European Comparative Analyses	633
Василије Марковић, Уређење међумунципалне сарадње у појединим европским земљама	635
Vasilije Marković, Regulation of intermunicipal cooperation in some European Countries	659
АКТУЕЛНОСТ УПОРЕДНОПРАВНИХ ИСТРАЖИВАЊА МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА О ОМБУДСМАНУ	
Марко Давинић, Схватање улоге и значаја институције омбудсмана у делу академика Миодрага Јовичића.....	663
Marko Davinić, Understanding the role and significance of the Ombudsman institution in the work of Academician Miodrag Jovićić	680

Слободан Вукадиновић, Констиџиуционализација и омбудсман у функцији зашџиџиџе џоџпрошача	681
Slobodan Vukadinović, Constitutionalization and the Ombudsman in the function of Consumer protection	697
Маја Насџић, Акџуелностџ Јовичићевоџ исџраживања о омбудсману.....	699
Maja Nastić, Currents of Jovičić's research on the Ombudsman.....	710
Петар Теофиловић, Доџринос академика Миодраџа Јовичића џроучавању инсџиџиуције омбудсмана.....	711
Petar Teofilović, The Contribution of Academician Miodrag Jovičić to the Study of the Institution of Ombudsman	718

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34:929 Јовичић М.(082)
34(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Научно дело академика Миодрага Јовичића (2025 ; Београд)

Научно дело академика Миодрага Јовичића : зборник радова са међународног научног скупа одржаног 3. и 4. јуна 2025. године / уредници Коста Чавошки, Маријана Пајванчић, Јовица Тркуља. – Београд : Српска академија наука и уметности, 2026 (Београд : Службени гласник). – 719 стр. ; 24 см. – (Научни скупови / Српска академија наука и уметности ; књ. 252, Одељење друштвених наука. књ. 64)

На спор. насл. стр.: The scientific work of academician Miodrag Jovićić. – Тираж 300. – Прихваћено за објављивање на VII редовном скупу Одељења друштвених наука, одржаном 23. септембра 2025. године, на основу рецензија академикâ Косте Чавошког, Тибора Варадија и Алпара Лошонца, дописног члана САНУ Бориса Милосављевића, професора Весне Ракић Водинелић, Љубице Ђорђевић, Илије Бабића, Владимира Чоловића, Миодрага Јовановића, Тамаша Корхеца, Милоша Здравковића, Радмиле Васић, Виолете Беширевић, Драгице Вујадиновић, Оливере Вучић, Јелене Ђеранић Перишић, Небојше Шаркића и Бојана Спаића"--> насл. стр. – Стр. 11–14: Предговор / Јовица Тркуља. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз све радове. – Summaries.

ISBN 978-86-6184-120-0

1. Чавошки, Коста, 1941– [уредник]
а) Јовичић, Миодраг (1925–2025) -- Зборници б) Право -- Зборници

COBISS.SR-ID 195680265